

Frihetens lågor: Filosofins räddning i en mörk tid 1933–1943, Simone de Beauvoir, Simone Weil, Hannah Arendt, Ayn Rand
 Wolfram Eilenberger. Översättning: Jim Jakobsson
 Daidalos 2023, 377 s. ISBN 978-91-7173-682-6

Prosopografiska och andra grupp- och kollektivbiografiska ansatser har – mot bakgrund av de problem som tynger den klassiska biografen som historiografisk genre, såsom svårigheter med att generalisera från enskilda fall etcetera – relativt nyligen fått ett välförtjänt uppsving inom filosofihistoriografen, både i akademiska och mer populära sammanhang. I mer akademiska sammanhang förtjänar att nämnas, till exempel, både Clare Mac Cumhaill och Rachael Wisemans fantastiska *Metaphysical Animals: How Four Women Brought Philosophy Back To Life* (2022) samt Benjamin Lipscombs *The Women Are Up To Something: How Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley, and Iris Murdoch Revolutionized Ethics* (2021) såväl som äldre exempel som Michael Friedmans *A Parting of the Ways: Carnap, Cassirer, and Heidegger* (2000). När det kommer till mer populära framställningar utgör Wolfram Eilenbergers *Feuer der Freiheit: Die Rettung der Philosophie in finsternen Zeiten 1933–1943* (2020), nu i svensk översättning av Jim Jakobsson som *Frihetens lågor: Filosofins räddning i en mörk tid 1933–1943, Simone de Beauvoir, Simone Weil, Hannah Arendt, Ayn Rand*, ett lika intressant och belysande som frustrerande tillskott. Jakobssons noggrant textnära översättning är, som alltid, utmärkt i det att den lyckas förena läsbarhet med närhet till originalet.

Bokens bärande tes tycks (den uttrycks aldrig explicit i brödtexten) vara att alla fyra tänkarna undersöker relationen mellan Jaget och den Andre – mot bakgrund av en fasansfull och omvälvande tid präglad av totalitarism, krig och landsflykt – vilket resulterar i modernitetskritik av radikalt olika karaktär och utfall hos de fyra subjekten. Tanken, och den är på det hela taget god, verkar vara att vi kan nå djupare förståelse för dessa filosofers försök att navigera spänningen mellan Jaget och den Andre genom att ställa dem och deras levnadsöden mot varandra. Strategin fungerar. Det är belysande att sätta, till exempel, de Beauvoirs tilltro till "det egna medvetandets okränkbara suveränitet" (s. 67) och dess medföljande existentialism i relation till Weils självförnekande *dé-creation* (ung. "att avsäga sig sin fria vilja" eller "en önskan om att låta det skapade upplösas i det oskapade"). Denna manöver öppnar så klart också upp för att ställa en individuellt konstruerad existentialistisk-fenomenologisk upplevelse av "världen sådan den ter sig för oss" (de

Beauvoir, *De bästa åren* (AWE/Geber, 1984), s. 147) inte bara mot Arendts förståelse av den moderna människan som förlorad kulturvarelse som på kritisk-hermeneutisk väg måste återskapa en historiskt beroende och meningsgivande livsvärld, utan också mot den lika fenomenologiskt påtagliga upplevelsen av transcendent mening via *attention* ("uppmärksamhet") vi hittar hos Weil och det egenintresserade meningsskapande som företräds av Rand.

Samtidigt kan grupp sammansättningen, hur belysande jämförelserna än är, ändå kännas tämligen tagen ur luften. Beskrivningen av de Beauvoirs semestrarande med Sartre i Berlin 1934 (s. 69–71) gör med ens tydligt hur viktigt det är att hon är den enda av de fyra som inte är judinna, och Eilenberger kommenterar hur hennes livssituation på ytan liknar de övrigas som resultatet av en "existentiell livsstil" snarare än ett "existentiellt hot" men kunde med fördel gjort mer av denna jämförelse. Inte heller att de fyra är kvinnor kommenteras eller reflekteras över i särskilt stor utsträckning (det kan vara svårt för en manlig skribent att göra explicita feministiska poänger, speciellt då detta kan riskera att reducera egensinnigheten hos dessa individer som tänkare), och mer än en gång under läsningen funderar jag över vilken roll Ayn Rand egentligen spelar i narrativet (speciellt eftersom framställningen av hennes filosofi i mycket högre grad än de övrigas bärs fram av långa citat). Det tycks mig också som att Arendt bereds mindre utrymme än de övriga, kanske för att hennes främsta skrifter författades och utkom först under 1950-talet. Överlag behandlas de fyra subjekten en aning olika och Eilenberger framstår som långt mer fascinerad av Weils livsöde än de övrigas. Eilenbergers driv att levandegöra resulterar också i ett stundtals irriterande tillskrivande av känslostormar och intentioner – på basis av dagboksanteckningar, får vi förmoda – till de fyra subjekten på ett sätt som liknar, men är mer intensivt än, filosofi-historiska ansatser grundade i talaktsteori utformade av bland andra Quentin Skinner. Mer än en gång under läsningen frågar jag mig om Eilenberger verkligen har fog för att tillskriva sina subjekt de mentala tillstånd han faktiskt gör.

Även den tidliga avgränsningen (1933–1943) kan stundtals kännas märklig. Tanken är naturligtvis att skildra hur dessa fyra filosofiska författarskap präglas av och tar form i en orolig tid. Att sätta startdatum vid det nazistiska maktövertagandet 1933 och slutdatum i och med Simone Weils död kan framstå som en naturlig avgränsning som ger ett hanterbart material att arbeta med, men tidsspannet gör också att flera

viktiga verk såsom Rands *Och världen skälvde* (1957), de Beauvoirs *Det andra könet* (1949) och Arendts *Totalitarismens ursprung* (1951) förblir i stort sett okommenterade eller bara berörs genom korta framåtblickar. Just här visar sig kanske formatets allra största brist såväl som dess största tillgång. Samtidigt som greppet att skildra de fyra subjektens filosofiska utveckling under ett minst sagt stormigt årtionde avgränsar materialet på ett sätt som bäddar för en fruktbar behandling så går vi också miste om de egentliga frukterna av både Arendts och de Beauvoirs respektive arbeten. Detta resulterar potentiellt i ett förvårande av den gängse problematiska dubbelheten hos alla försök att popularisera filosofin; lika mycket som en levandegörande populär behandling kan få oss att ge oss i kast med de stora tänkarnas egna texter kan en sådan behandling också leda till att vi nöjer oss med den ytliga behandlingen.

Frihetens lågor kan på många sätt ses som en uppföljare till Eilenbergers förra kollektivbiografi, *Zeit der Zauberer: Das große Jahrzehnt der Philosophie 1919–1929* (2018), som behandlar Walter Benjamin, Martin Heidegger, Ludwig Wittgenstein och Ernst Cassirer under åren 1919–1929 (ett årtionde som Eilenberger ser som märkt av en oro över vetenskapens förmodade avhumaniserande effekter tydliggjorda i världskrigets skugga) och som driver tesen att alla fyra ställde sig frågan om språkets inverkan på vår verklighetsuppfattning med radikalt olika resultat. Här inställer sig en fråga angående generaliteten i Eilenbergers samlande grepp. Det må vara sant att Benjamin, Heidegger, Wittgenstein och Cassirer alla ställer sig frågor om språkets inverkan på tänkandet och att Arendt, de Beauvoir, Rand och Weil alla undersöker relationen mellan Jaget och den Andre, men har vi inte här att göra med eviga filosofiska frågor som varit centrala för det västerländska tänkandet genom hela dess historia? Det vill säga, det må vara att tidsandan aktualiserar dessa eviga frågor på intressanta sätt som avspeglar sig i de författarskap Eilenberger behandlar, men kan inte detta sägas om snart sagt alla betydande tänkare och deras livssituationer genom historien? Båda verken delar, på gott och ont, samma upplägg: de inleds *in medias res* för att sedan, via ögonblicksbilder, gå tillbaka och fylla i kontexten vilket så klart förstärker flödet i den njutbara prosan samtidigt som stilgreppet lämnar läsaren utan tillstymmelse till inledning eller läsarvägledning (överlag gör sig en besvärande avsaknad av para- och metatext sig ständigt påmind genom läsningen). Naturligtvis bör inte populariserad filosofihistoria av den här typen åtföljas av mer eller mindre standardiserade metod- och teoriavsnitt,

men jag som läsare hade ändå uppskattat om syftet med boken på något sätt tydliggjordes inledningsvis, speciellt eftersom detta ändå är ett verk som kräver en del förkunskaper. Detta väcker frågan om vem den tilltänkte läsaren egentligen är. Texten riskerar, på grund av vad vi konstaterat ovan, att gå över huvudet på en kulturintresserad allmänhet men kan inte heller användas i vare sig undervisnings- eller forskningssammanhang (att ge ett självständigt forskningsbidrag verkar inte vara avsikten och framställningen baseras i hög grad på tidigare biografier och sedan tidigare utgivna dagböcker och korrespondenser).

Båda verken består av tidsligt uppdelade numrerade kapitel i sin tur bestående av korta avsnitt försedda med poetiska rubriker som inte direkt hjälper läsaren att navigera (vad skall till exempel behandlas i avsnitten "Tyskt väsen" (s. 49–51) och "Bekymmer" (s. 54–56)? Jo, Hannah Arendts reaktion på Karl Jaspers *Max Weber* respektive Simone Weils huvudverk och relation till föräldrarna, visar det sig). Båda verken avslutas också med korta framåtblickande sektioner som summerar protagonisternas fortsatta karriärer (ett avgränsande stilgrepp som vore så gott som omöjligt att motivera i de flesta klassiska biografier men som här fungerar någotsånär tillfredsställande). Båda verken framställer också ett av sina respektive fyra subjekt – Cassirer när det kommer till *Zeit der Zauberer* och Weil när det kommer till *Frihetens lågor* – som ett av forskningen förbisett geni som forskarsamhället bör börja ta på allvar. Även om det må vara sant att dessa båda tänkare kanske inte givits den uppmärksamhet de förtjänar så är de knappast helt bortglömda (se till exempel Jonas Hansson och Svante Nordins *Ernst Cassirer: The Swedish Years*, Michael Freidmans *A Parting of the Ways: Carnap, Cassirer, and Heidegger*, Lawrence Blum och Victor Seidlers *A Truer Liberty: Simone Weil and Marxism*, Peter Gordons *Continental Divide: Heidegger, Cassirer, Davos*, Gregory Moss *Ernst Cassirer and the Autonomy of Language* och Deborah Nelsons *Tough Enough: Arbus, Arendt, Didion, McCarthy, Sontag, Weil*). Tvärtom har det talats om en Cassirer-renässans sedan början av 2000-talet och Weil har egentligen aldrig varit bortglömd i sitt hemland (med betydande inflytande på till exempel Emmanuel Levinas). Dessutom har Weil varit synnerligen inflytelserik inom den internationella religionsfilosofiska forskningen och har de senaste tjugo åren definitivt betraktats som en originell och viktig filosof också vid sidan av sitt inflytande på tänkare och författare såsom Iris Murdoch, Giorgio Agamben, T. S. Eliot, Flannery O'Connor, Susan Sontag och Peter Winch, för att nämna några.

Trots allt detta utgör *Frihetens lågor* fängslande och belysande läsning. Eilenbergers stora talang är utan tvekan att kombinera sin fallenhet för dramatiseringen av filosofiska debatters och idéers situeradhet med kunskap om fältet, samtidigt som hans brinnande engagemang för att (åter)skapa en publik filosofisk debatt här gör sig gällande på ett förtjänstfullt och berömvärt sätt.

Frits Gåvertsson

Världens mest protestantiska land: Sverige – det extrema landet lagom

Katarina Barrling

Bokförlaget Stolpe 2024. 286 s. ISBN 978-91-89882-33-1

Sverige är "världens mest protestantiska land" lyder det uppseendeväckande budskapet i Katarina Barrlings nya bok med samma namn. Annars brukar vi ju få höra att vårt land är världens mest sekulära. Men med frejdigt mod, på ett lättflytande språk som inte utesluter både friskhet och fräckhet, i en vacker volym med såväl praktbilder som fyndiga fotoillustrationer återkommer hon så konsekvent till sin tes, att läsaren inte ett ögonblick behöver tveka om vad det är hon vill säga. Vårt land är fortfarande genompyrt av kristendom.

För att en samhällsanalys ska övertyga krävs det en stark teori och en säker metod, helst bådadera. Man kan inte säga att Katarina Barrling redovisar sin metod särskilt utförligt. Utan bestämd systematik plockar hon ur den rika litteraturen de belägg som passar hennes tes. Den statsvetenskapliga instinkten "Varför inte precis tvärtom?" turneras elegant som "undantag som bekräftar regeln" och motexempel behandlas som gränsmarkörer för den hållning hon söker beskriva. Mot den bakgrunden är det med en suck av lättnad läsaren ser Barrling motverka svajigheten i metod genom att ta ett stadigt tag i det internationella forskarnätverket World Value Surveys välkända karta över kulturskillnader mellan världens länder, byggd på återkommande opinionsundersökningar (där för övrigt data om den svenska sekulariseringen återfinns). På denna karta hittar hon referenspunkten för sin karakteristik.

Då är hennes teori desto tydligare. Kvalitativa undersökningar som Barrlings blir lätt diffusa. Man får, i bästa fall, intelligent reflektioner om enskildheter men vad är det författaren egentligen vill säga? Det behöver, som sagt, inte läsaren undra över i det här fallet. Barrling står